

Anadolu'da Ahî Teşkilatının Kalite Standart ve Yönetim Anlayışına İlişkin Uygulamaların Günümüze Yansımaları

Ersin Çabucak

Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Yöneticisi

ersincabucak@gmail.com

ORCID:0000-0001-9254-2650

Özet

Ahîlik Arapça'da karındaş, Türkçe'deyse eli açık, konuk sever ve cesur manasına gelen akı kelimesinin karşılığı bir kavramdır. Ahîlik kurumuyrsa Anadolu coğrafyasında gelişen zanaat, sanat, ticaret, yardımlaşma kavramlarını temel almış olan kültürel ve sosyoekonomik bir kuruluştur. Ahîlik özellikle XIII. yüzyılda kırsal kesimlere dek yayılmak suretiyle millî bir topluluk oluşturmayı başarmış sosyal bir kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahîlik, Anadolu Selçuklu devletinin son zamanlarında filizlenmiş de esasen Osmanlı devletine mahsus millî bir kuruluş şeklinde meydana çıkmıştır. Tüketici ve üreticilerin korunmasının yanı sıra Türk milletinin Anadolu coğrafyasında tutunmasında ve kök salmasında mühim bir rol oynamıştır. Ahîliğin Osmanlı devletine mahsus yapısı XVII. yüzyıla dek devam etmiştir. Osmanlı devletinin, İşlam'ın yayılışı dışındaki hakimiyet sahası genişlediği oranda, farklı dinlere mensup kişiler arasında çalışmak zorunluluk haline geldiğinden bu süreçte Ahîliğin önemi artmıştır.

Osmanlı devletinin yıkılış devrinde Ahîlik de eski gücünü yitirmiş ve zamanla temel değerlerinde yozlaşmalar görölerek çözüme sürecine girmiştir. Neticede loncalar bozulmuş, örf ve töre düzenine göre değil, iltimas ve himaye düzenine göre atama usulleri gerçekteştirilmiştir. Bu süreçte devletin içinde bulunduğu durum da Ahîliği etkilemiştir. Sonuçta 1912'de lonca teşkilatı tamamıyla ilga edilerek Ahîlik ortadan kalkmıştır. Böylelikle yedi yüz sene yaşayan ve Anadolu halkının sosyal, kültürel, ekonomik ve sanatsal hayatında belirleyici rol üstlenen Ahîlik tarihin tozlu raflarına kalkmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ahî Evran, Ahîlik, Ahlâk.

Reflections of the Practices on the Quality Standard and Management Approach of the Ahî Organization in Anatolia to Today

Abstract

In the dictionary, Ahilik is the equivalent of the word “akı”, which means “kardas” in Arabic, and in Turkish, which means open-handed, hospitable and brave. The institution of Akhism is a socio-economic institution based on the concepts of art, trade and cooperation developed in the Anatolian geography. In the thirteenth century, Akhism became a social institution aiming to create a national community by spreading to the countryside.

Akhism emerged as a national institution peculiar to the Ottoman state, and besides protecting the consumers, it played an important role in the holding and rooting of the Turks in the Anatolian geography. The structure of Akhism peculiar to the Ottoman state continued until the seventeenth century. To the extent that the Ottoman state's dominance area, which was outside the spread of Islam, expanded, it became a necessity to work among people belonging to different religions.

During the collapse of the Ottoman state, the Akhism gradually degenerated by taking whatever fell on its behalf. As a result, the guild was corrupted, and the appointment was made according to the favor system, not according to the custom order. In this process, the state of the state is literally collapsing. Finally, in 1912, the guild organization was completely abolished from the square. In this way, the Akhism, which lived for seven hundred years and played a decisive role in the social, cultural and economic life of the Anatolian people, rose to the dusty shelves of history.

Keywords: Ahî Evran, Akhism, Moral.

Giriş

Ahîlik, orta çağlar boyunca Anadolu coğrafyasının sosyal yaşamının düzenlenmesinde önemli rol oynamıştır. 13. yüzyılın ortalarından başlayarak gençleri avare dolaşmaktan ve olumsuz düşüncelerin tesirinden kurtarmak, benzer zamanda o dönemde devletin ihtiyacı bulunan askerî kuvvete destekte bulunmak için organize edilen Ahîlik, çok perspektifli sosyal bir strüktüre haizdir. Ahîlik esnâflıkta ve sanatkârlıkta mühim bir problem olan üreticiler ile tüketicilerin menfaat ilişkilerini, birbirleri ile bir sürtüşmeye düşmeyecekleri biçimde ayarlamıştır (Demir, 2000: 39).

Ahîlik kurucuları, tüm gücünü vatanın türlü sanatkâr takımını bir kuruluş çerçevesinde toparlayıp bunları tekke ve tekkelere bağlamak suretiyle manevî ve ahlâksal yönden yükseltmek istemiş, bunda da başarılı olmuştur (Çağatay, 1989: 92).

Ahîlik kurumunun yerleştirdiği sağlam meslekî ve ahlâksal düzen, aralarındaki yardım ve dayanışma, esnâflar ve sanatkârlar üzerinde tesir ve üstünlük kurmaları neticesini doğurdu. Osmanlı'daki esnâf, sanatkâr ve kariyer sahipleri, Ahî atalarından ve de onların tesir verdiği kişilerden aldıkları yeterlik ve icazetname belgeleri ile iş yapmıştır. Böylelikle her kent ve kasabada esnâf ve sanatkâr gurupları için; çarşı, uzunca çarşı, kapalı çarşı kurulmuş ve her türlü iş bu esnâf kollarınca yapılmaya başlanılmıştır (Nasır, 2002: 7).

Ahîler, esnâf ve sanatkârların pazarlardaki, belli başlı ham maddenin alımsatımını, işlenilmesini ve işlendikten sonraysa satılması şeklinde, tüm faaliyetlerini değişik standartlaşmalara bağlamıştır. Bu standartlaşmalara uymayan ve meslek ahlâkına aykırıca davranırlarsa, meslekten çıkarılmaya dek değişik yöntemler ile cezalandırılmıştır (Ekinci, 2001: 71).

Ahlâk ile sanatın uyumlu bileşimi şeklinde ifadesini bulan Ahîlik, sadece esnâf ve sanatkârların faaliyetlerini düzenlemek ile yetinmemiş, diğer taraftan, zenginle fakirler, üreticiyle tüketiciler, emekle sermayeler, milletle devletin, kısaca topluluğun tüm fert ve kurumları içersinde nitelikli ilişki oluşturmak suretiyle her kesin huzur içersinde yaşaması hedeflenilmiştir (Demir, 2000: 46).

Ahîliğin sözkonusu yaklaşımının; günümüzdeki koşullar altında devletler bakımından gelişmişlik göstergesi olan, işçi hakkına ehemmiyet verilmesi, tamamen uygulanması, her yönden hayat standardının yükselmesi, ekonomi ve sosyal yönden güçlü olan teşekküllerde meslekî ahlâk anlayış ve davranışının gelişmesi, tüketicileri korumak için denetimlerin arttırılması gibi çağdaş çalışma ahlâkına dönük oluşturulan faaliyetlerle örtüştüğünü belirtmek imkan dahilindedir ((Ekinci, 2001: 96)

Ahî Evran ve Ahîlik

Ahî Evran'ın Hayatı ve Ahlâk Anlayışı

Ahîliği kuran Ahî Evran on üçüncü yüz yılda Azerbaycan ülkesinde Hoy'da doğmuştur. Esas ismi Nasîruddun Mahmut b. Ahmet el-Hayî Ahî Evran'dır (1261). Horasan'da ve Maveraünnehir şehrinde eğitimini yapmış, önemli bilim insanı Fahreddîn Razi'den aklî-naklî ilimler öğrenmiştir. 1205'te Anadolu coğrafyasına gelen Ahî Evran, Kayseri'de, Konya'da ve Denizli şehrinde ikametinden sonra Kırşehir kentine yerleşmek suretiyle yaşamının nihayetine dek burda yaşadı. Ahî Evran, Kırşehir kentinde Ahîliği kurdu. Debbâğlık tabaklayarak iaşesini sağladı. Ahîliğin

Selçuk ve Osmanlı coğrafyasında yayılmasına öncülük etti. Onun kurduğu Ahîlik neredeyse bin yıldır Anadolu'da toplumun gerek manen gerekse de maddeden yükselimine kaynak oldu (Çalışkan, 2001: 72-73).

Ahî Evran yüz yıllardır dinsel ve ahlâksal bilgi vermekte mühim vazifeler yapan fütuvvetten yararlanarak Ahîliği kurmuştur. Ahî Evran ahlâkla sanatın düzenli bileşimi olan Ahîliği çok itibarlı bir konuma getirmiştir. Böylelikle Ahîlik yüz yıllarca tüm esnâf ve sanatkâra yön vermiş, işleyişlerini düzenlemiş, Yeniçeriliğin kuruluşunda mühim rol oynamış, devlet erkanı buraya girmeyi onur addetmiştir (Şimşek, 2006: 34).

Ahî Evran, toplumun ekonomi durumunu iyileştirmek, meslekî kariyer sahibi olması ve dini sömürüden kurtarılması için çalışmıştır. İşe ayakkabıcılıkla ve sarraç esnâfını teşkilatlandırmak ile başlamıştır. Kısa sürede beceri, ahlâkı ve hak severliği ile önemli sevgi ve saygı kazanmıştır. Örgütün lideri ve Ahîlerin atası olmuştur (Demir, 2000: 74).

Ahîlik başlangıçta birkaç esnâf kolunu kaplayan bir teşkilatlanmaya sahipti. Zaman ile Anadolu coğrafyasının her kent ve kasabasında yaygınlık kazanmış, tüm esnâf ve çalışan kişileri bünyesinde toplayan çok perspektifli sosyal bir kuruluş hüviyetine bürünmüştür. Bir yerleşimdeki Ahîler arasındaki dostluk, herbir sanatsal kolun şeyhinin katılmasıyla meydana gelen büyük meclis vasıtasıyla sağlanıyordu. Yine tüm esnâf kolları büyük meclis reisi vasıtasıyla Kırşehir kentindeki Ahî Evran tekkesine bağlıydı. Kırşehir Ahî Evran tekkesinin başında bulunan Ahî şeyhi, tüm sanatkârların pîri kabul edilen Ahî Evran'ın hâlifesiydi ve dolayısıyla tüm kolların başı idi. Böylelikle Ahîler önce yerel merkeze, sonra da yerel merkezin ilişik olduğu genel merkez pozisyonundaki Kırşehir tekkesine bağlı olma şeklinde örgütsel teşkilatla sahipti (Akça, 2003: 215).

Bu kuruluşların ananeleri başlangıçtan itibaren kuvvetli atılmıştı; kurallarıysa zaman ve topluluğun gerçeklikleri ve gereklerine öylesine ahenk sağlamıştı ki, bunlar sonrasında, kent ve kasabaların beledi hizmetleri ve bunların kontrolü için misal alınmış, narh nîzamnamesi ve kanûnnameleri şeklinde resmîleştirilmiştir ((Ekinci, 2001: 103).

On üçüncü yüz yılda Anadolu coğrafyasında meydana gelen Ahîlik, iyi birey olmanın özelliklerini üzerinde taşıyan sanatkârların, iyi esnâf ve ticaret erbabı olmasını amaçlamaktaydı. Bunlar iş ilişkilerini Kur'an'a ve kadim geleneklere dayandırıyor ve burdan hareket ile ticaret ve sanatta ahlâk kuralları geliştireyordu (Erken, 1998: 97).

Ahî Evran kendisinden önceki düşünürlerin ileri sürdükleri, ihtiyaçlar ile alakalı görüşleri, her kesin anlayabileceği şekilde açıklayan bir eser neşretmiştir. Letaif-i Hikmet ismi konan kitabı

Sultan Alâeddin Keykubâd'a sundu. Eserin anafikri çağımızda da geçerliğini korumakta. Şu şekilde ki; İnsanlık medenî tabîyetlidir. Kısaca insan yeme, içme, giyinme, evlenme, meskûn olma gibi çok şeye muhtacen yaratılmıştır. Hiçkimse şahsî başına bu ihtiyacı karşılayamazlar. Bu neden ile demircilik, marangozluk, yapıcılık, kuyumculuk, hekimlik, dericilik tarzında değişik mesleği yürütmek için çokça insana ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu meslek kollarının gerektirdiği araç ve gereci imâl etmek için çokça insangücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu neden ile, topluluğun ihtiyaç duyduğu ürünün istihsalı amacı ile gerekli olan tüm sanatsal kolların yaşatılmasının şart olduğu muhakkaktır (Erken, 1998: 98).

Ahîlik Kavramı

Arapça'da kardeş, Türkçe'deyse eli açık, konuk sever ve cesur manasına gelen akı sözcüğünün karşılığı olan Ahîliğin amacı; insanı gerek ahlâken gerekse de meslekî yönden eğiterek topluluğa faydalı bir duruma getirmek; inanç, ahlâk, bilinç ve değer yargıları sağlam imalâtçı bir topluluk oluşturmak, insanlar içersinde karşılıklı anlayış, itimat duyguları ile iş bölümü ve iş birliği oluşturmak suretiyle toplulukta sosyal ve mali dengeyi sağlamaktır (Gülvaaboğlu, 1991: 51).

Ahîler, rekabet ortamını iyi biliyordu. Ancak rekabet ortamını müşterileri kapmak amacı ile hileyle değil, daha kalitesi yüksek mal üreterek yapıyordu. Ahîlik; çokça kazanmak, vurgunculuk ve rekabetler yapmak yerine karşılıklı yardımla ve dayanışmayla bunu yapmayı tercih etmiştir (Çağatay, 1989: 91).

Ahîlikte iş ve meslek ahlâken kabul edilmesi mecburî kurallar şekline gelmiştir. Kendisinden evvel başkasını düşünme ve kollama, hakkettiğinden çokçasını istememe, kanaatkarlık ve tevazuu ölçüsü içersinde hırs ve tamahtan uzaklaşma, şahsî yeteneğine koşut bir iş ile meşgûl olma, sanatını mutlaka bir üstaddan öğrenim ve kurumun, beraberliğinin korunulması amacı ile dayanışmada bulunmak, Ahîliğin mutlaka uyulması mecburî olan kuralları arasındadır (Güllülü, 1977: 9).

Ahîler gelişime açık bireylerdir; halka sanatı, meslekleri ve genel bilgi ve becerileri öğretme için var güçleri ile çalışır. Bu bakımdan Ahîliğin eğitimci kişilere ışık tutan mühim özellikleri bulunmaktadır. Ahîlikte iş yerinde çalışan kişiler ile çalıştıran kişiler içersinde pek fark olmadığı gibi aralarında baba ile oğul ilişkisi bulunmaktadır. İş yeri aynı anda sanat ve ahlâkın öğrenildiği kurumdur. Burda üretilen mallar mutlak bir ihtiyacı karşılayacak şekilde mükemmel ve tam üretilir. Emek karşılığı, çalışanın alınteri kurumadan ödenilmektedir. İş yerlerinde çalışanlar ve

çalıştırılan kişiler dayanışma içersindedirler. Bu uygulamalar emeğin ve sermayenin barışçıl olduğu bir model meydana getirmiştir (Çağatay, 1989: 93).

On sekizinci yüz yıla kadar esnâf ve sanatkârlık, Osmanlı'da altın çağını yaşamıştır. Ahîlik geleneği ve Loncalar bu sınıfı gerek niceliksel gerekse niteliksel yönden geliştirmiştir (Gülvağaboğlu, 1991: 57).

Bu şekilde esnâf ve sanatkârlık, 1860 yılına kadar devam etmiştir. O zaman iler bir kişi çıraklıktan ve kalfalıktan yetişip de net bulunan bir ustalık makamına geçmedikçe, kısaca gedik sahibi olmadıkça dükkân açarak sanat ve ticaret yapamazdı. Yalnız ellerinde imtiyaz fermanı olan kişiler sanat ve ticaret yapabilirlerdi. Bu fermanlar esnâfin sayılarının arttırılıp-eksiltilmesi, mülk sahiplerinin köklü kiralarını arttırmaması, gediği olmayanların sanat ve ticaret yapmaması, net olan gediklerin esnâfin çırak ve kalfalarına verilmesi, dışardan esnâflığa kimsenin kabul edilmemesi gibi hükümleri kapsıyordu (Güllülü, 1977: 9-10).

Ahîliğe İlişkin Uygulamaların Günümüze Yansımaları

Ahîlikteki Kalite ve Standart Anlayışının Günümüze Yansımaları

Ülkelerin kalkınma düzeylerini belirleyen etkilerin en mühimlerinden birisi de, ürettiği mal ve hizmetin kalitesidir (Yılmaz, 1995: 12). Teknik ilerlemelere bağlı topluluklar geliştiği oranda; malların, hizmetlerin ve ürünün asgarî nitelik şartını sağlaması ve değişik yerlerde üretilen malın benzer hizmet ve bağıntısını her yerde yerine getirmesi istenilmeye başlanmıştır. Bu durumun neticesinde kaliteleşme ve standartlaşma kavramı gelişmiştir (Akça, 2004: 85).

Kalite kavramı bir ürünün veyahut hizmet niteliğinin, belirlenilen veyahut olabilecek ihtiyaçları karşılama özelliklerinin toplamı şeklinde tarif edilmektedir. Standart kavramı ise, benzerleri için numune tutulması veyahut herkesçe kabul edilmiş müşterek bir mefhum veyahut süreç şeklinde tanımlanabilir (Doğan, 2006: 76).

Mutlak bir hizmetin, ihtiyaçları karşılayacak, üretimin, ekonomi ve teknik ereğe koşut ölçüde üretmek için; özelliklerini belirleme ve tek şekle sokma işlemineyse standartlaşma denilmektedir. Standartlaşma çalışmalarının neticesi meydana gelen belgeler, dokümanlar ve eserlere standart ismi verilmektedir (Genç, 2003: 78).

Standartlaşma uygulamalarının odağında hiç şüphesiz ki insan vardır. Zira standartlaşma faaliyetleriyle öncelikle bireyin mal ve can güvenliği korunulması hedeflenir iken benzer zamanda müşteri beklentisinin daha kaliteli karşılanması ve varsıllık düzeyinin yükselmesi amaçlanılmaktadır (Akça, 2004: 89).

İmalatçı bakımından standartlaşma, imalâtın mutlak pılan ve programlara nazaran yapılmasına yardımcı olmakta, koşut kalitede seri imâlata imkan sağlamakta, randımanlığı ve kazancı arttırmaktadır. Kayıp ve atıkları azaltır iken, depolama ve taşıma gibi maliyetleri de düşürmektedir (Bayram, 1997: 90). Kalitenin denetim ve standartlaşması gerek üretici gerekse de tüketici kişilerin uzun vade çıkarının korunulması anlamına gelmektedir. Günümüzdeki anlamı ile standartlaşma çalışmalarının sanayi devrimi ile meydana çıktığı savunulmakta. Hâlbûki daha önceleri Osmanlı'da değişik şekilde standartlaşmaya raslanılmaktadır (Genç, 2003: 78).

Ahîliğin Osmanlı devleti ve milleti üzerindeki etkinliğinin yüksek olduğu dönemde, dünyada bir ilk kabul edilen standartlaşmalar kanunu hazırlanmış ve uygulama alanına geçirilmiştir. 1507-1509 yılları içerisinde hazırlanılan ve yüzden fazla madde içeren Bursa'nın, İzmir'in ve Edirne'nin ihtissap kanûnnameleri dünyada ilk standartlaşma kanunu, tüketicileri koruma kanunu, ilk çevresel nîzamname ve ilk besin nîzamnemesi şeklinde kabul edilmektedir (Akça, 2004: 33-34).

Bu kanûnnameler, yiyecek ve içecek üreticilerinden kuyumculara, berberlere, bakkallara ve hekimlere kadar imalât sektöründe pekçok meslekî kariyer sahibi kişilerin uyması elzem olan standartlaşmaları kapsamaktadır. Çağımızın çağdaş dünyasında standartlaşmalar, imalât standartlaşmaları (ISO-9000), sosyal mesuliyet standardı (SA-8000) ve çevre yönetimi standartlaşmaları (ISO-14000 serisi) v.s. standartlaşmalarla ifade edilmektedir (Yücel ve Durak, 2010: 165).

Osmanlı devletinde kalite kontrolü; ya tebdili kıyafetle çarşıların ve pazarın denetimi şeklinde, ya Kul oğulları nezaretinde ya da kethudalarca yapılırdı (Kazıcı, 1999: 89). Bu kalitenin kontrolü esnasında; çürükçe, eksikçe ve sahtece imâl ettiği tespit edilen ve ikaza rağmen bunda zecir eden esnâfın pabucu ayağından çıkarılmak suretiyle iş yerinin damlarına atılırdı, pabucu damlara atılan esnâf iş yerini kapamak mecburiyetinde kalırdı (Genç, 2003: 79-80).

Hayatın her anında insanlık hakkı gözetildiği için, müşteri mutluluğu ön planda olmuş ve üretilen mal daha ham maddenin alımından satımına varıncaya dek her anını sıkı denetime tabî tutulmuştur. Günümüzdeki çağdaş manada ISO-9000 Güvence Kalite Sistemi'nde ürünün izlenilirliği maddesi bulunmaktadır. İşte ürün izlenilirliğinin kendisi Ahîlerce uygulanmıştır. Dolayısıyla kontroller imâl

edilir iken mütemadiyen yapılmakta idi. Böylelik ile sanayi devrimi sonrasında meydana gelen teşekküllerde olduğundan müşteriye hatalı malın gitmemesi için imâlat bittikten sonra bir aralık işlemi yapılması, Ahîlik'te takip edilen bir yol değildi (Şimşek, 2000: 133).

Ülkemizde Osmanlı devrinde ciddi bir devlet politikası şeklinde sürdürülen ve on yedinci yüz yıl başından itibaren nîzamnamelerle düzenlenen standart ve kalitenin faaliyetleri, 1930'da yasalaşan Ticarete Tağşişlerin Meni ve İhracadın Korunması Kanunu'yla devam etmiştir. Bu kanuna dayalı yayımlanan Mamûl Murakâbe Nîzamnameleri, kalitenin kontrolü mekanizmasının geliştirilmesini sağlamıştır (Genç, 2003: 78).

Ülkemizde 1930'da başlayan standartlaşma çalışmaları neticesinde nihaî olarak, 1936 yılında Standartlaşma İdaresi, 1954 yılında da Türk Standartları Enstitüsü kuruldu. 1960'ta Türk Standartları Enstitüsü yeniden düzenlenmiş, 1985'te de Türk Standartları Enstitüsü günümüzdeki yapısına kavuşturulmuştur (Şimşek, 2000: 137).

Türk Standartları Enstitüsü görevi; her türlü standartlaşmayı hazırlamak, uygun bulduklarını Türk standartları şeklinde kabul etmek ve onaylamaktır.

Standartlaşmanın gereği olarak amaçlarıysa ise; üretilen malın değişiminde iş gücü, malzemeler, kuvvet kaynakları v.s. gibi etkidenden yüksek düzeyde tasarruf sağlamak; tatmin edici malların ve hizmetlerin üretimini sağlayarak tüketicilerin çıkarını korumak; insanın hayatının sağlığını ve güvenliğini koruma altına almak; ilgili gurupların biribirleri ile olan bilgi alış verişini rahatça sağlamaktır (Şimşek, 2000: 137)

Ahîlikte Yönelme

Ahîlikte meslekî ve ahlâksal kurallara uyularak oluşturulan imalâtın çıktısı daha iyi, kullanışlı ve dayanıklı üretilinceye kadar çırak, kalfa, ustalarca hep birlikte yapılırdı. İmalât esnasında çırak veyahut kalfanın oluşabilecek her hangi bir hatası, hemen iş yeri ustasına bildirilir, hata hemen giderilirdi (Köksal, 2007: 42-43). Böylelik ile Ahîlikte, ustanın çalışan kişileri işbirlikçi bir yönetim anlayışına yönelik yönelttiğini söyleyebiliriz.

Osmanlı döneminde Anadolu coğrafyasında toplumun ekonomi hayatının düzenlenmesinde büyük rol oynayan tekkelerde, işini bitirdikten sonra üyesi olduğu tekkelere gelen sanatkârlar, iş yerlerindeki imalâtın daha randımanlı, daha az maliyetli, yalnız kaliteden tavizsiz ve olabildiğince daha ne türlü ucuz ve kaliteli yapılabileceğini tartışarlardı. Neticede meydana gelen müşterek fikir

ve usuller uygulamaya konulurdu (Cora, 1990: 30). Bu yönden bakıldığında Ahîlerde esnâf ve sanatkârlar, tekkelerde imalâtın ve süreçlerin daha iyi olabilmesi için yönlendirilmişlerdir. Dolayısıyla Ahîlikte yöneltme bağıntısı, özellikle tekkeler aracılığı ile yerine getirilmiştir.

Ahîlikte sanat ve meslekî yaşama ait olan tüm işler yönetilir, ihtilâflar çözülür ve devlet ile esnâflar arasındaki ilişkiler düzenlenirdi. Yine kurumca ücretlerin tayini, malların cins ve fiyatının tespiti (Bayar, 2004: 131), üyeleri bakımından yönetimin yöneltme bağıntısını belirtmektedir.

Ahîlikte çalışan kişilerin işlerinde daha başarılı olabilmeleri kesintisiz eğitime tabî tutulmalarıyla sağlanmıştır. Ahîlikte işbaşı ve iş sonu şeklinde iki eğitim bulunmakta idi. İş sonundaki eğitimler tekkelerde verilmekte iken işbaşında eğitimler ustalarca kalfalara ve çırak olanlara verilmekteydi. Bu durumsa, Ahîlikte çalışan kişilerin ne türlü yöneltildiğini değişik bir boyutta açıklamaktadır.

Ahîlikte Koordinasyon

Ahîlikte üye teşekküllerinin uygulamaları arasındaki eşgüdüm büyük önem verilmiştir. Üye teşekküllerinin üretim işinden pazarlamaya dek tüm bağıntılarına ilişkin süreçlerinin koordineli şekilde yürütülmesine gayret gösterilmiştir. Ahîlikte tekkeler, eşgüdüm bağıntısına da hizmet etmiştir. Tekkeler, örgüte bağlı herbirliğe eğitim sunan bir sosyal tesis özelliği taşımakta idi. Bu esnâf kolları o mesleğe ait olan tüm işleri öğretirdi, mensuplar arasındaki ihtilâfları hâlleder, esnâfla devlet arasındaki ilişkileri düzenlerdi. Bu kollar ürünün kaliteleri, ücretleri, çalışma koşulları v.s. konularda düzenleme yapardı. Bu anlamda tekkelerin, üye teşekkülleri arasındaki koordinasyona dönük de mühim bir rol üstlendiği görülmektedir (Ekinci, 1991: 116).

Ahîlikte, kurumun müşterek yaşamına yön veren bir çok tören olduğu görülmekte. Bunların başında çıraklık, kalfalık, ustalık ve şed kuşanma törenleri gelmektedir. Dinlendirici, eğitici ve öğretici özellikleri olan bu törenler örgüt felsefesini göze, kulağa, kalbe ve ruha hitap edecek şekilde biçimlendiren gösterilerdir (Cora, 2006: 53). Bu durumun kısaca sıra Ahîlikte ziyafet toplantısı (olağan yıllık toplantı), üç günler toplantısı (yıllık genel toplantı) ve olağanüstü toplantı (memleket toplantısı) gibi değişik toplantılar düzenlenmekteydi (Akkuş, 2004: 36). Mesela yılda bir kez düzenli yıllık toplantı düzenlenmekte idi. Bu toplantılarda memleketin her yerindeki esnâf ve sanatkârların bütününün yılın mutlak bir gününde eğlence yerine gidip

eğlenmesi ananevî bir töre şekline getirilmişti (Gemici, 2001: 112). Ahî teşkilatlanmasında bu topluntuların, üyelerin koordinasyonu için yapıldığını söyleyebiliriz.

Kırşehir’de postnişin olan Ahî Evran vekilleri, en uzak Türk illerindeki esnâfın bile şahsî başına seçecekleri Ahî baba seçimine giderler, merasim ve seçim bunların başkanlığında yapılırdı. Bu durum, Ahîlikte koordinasyona verilen ehemmiyeti başka bir boyutuyla meydana koymaktadır. Ahî Evran, şahsî meslek dalı olan debbağlıktan başka 32 çeşit esnâf ve sanatkâr kuruluşunun önderliğini de yapmıştır. Ahî Evran’ın bizatihi 32 meslek dalının pîri şeklinde teşkilatlanmanın tepesinde koordinasyonu sağlaması ve geniş bir örgüt yapılanmasının varlığı, yönetimin eşgüdüm bağıntısının tesirli bir örneği şeklinde önümüze çıkmaktadır (Köksal, 2007: 147).

Ahîlikte Denetim

Ahîlikte uygulanan denetim bağıntısını, iç ve dış denetim şeklinde iki türde inceleme imkan dahilindedir. İç denetim bağıntısı ile Ahîlik, üye iş yerlerinde çalışan işçilerin üretim ve diğer konulara dönük kontrolünü sağlamaya çalışmıştır. Çırağın Ahî ile olan ustanın haricinde benzer meslek ile uğraşan 2 kalfayı da kardeşliğe seçimi gerekmemekte idi. Çırak, tekke reisinin izninden sonra 3 sanatkârın denetimi altında çalışmaya başlar idi (Ekinci, 1991: 35). Diğer taraftan ustanın, çocuğu şeklinde gördüğü kalfa ve çırağı yetiştirmesi ve her türlü hatasından sorumlu bulunması (Ekinci, 1991: 12), teşekküllerin şahsî işlerinde bir denetim sistemi oluşturduklarını göstermekte. Ahîlikte dış denetim bağıntısıyla, tüm esnâf gurupları için değişik imalât standartlaşmaları getirilmiştir. Gemici’nin (2001: 112-113) çalışmasında, 1640 öncesine ait olan vesikadan husus ile alakalı şu aktarımı yapmakta: Ekmekçi kişiler işlediği ekmeğin yalın olmaması ve tartısında kayıp olmamasına dikkat etmeli. Et bulamayan kasaplara hapis cezası verilmektedir. Ahçıların yemekleri çiğce değil, ortalama tuzlu ve pak olacak ve kazanı temiz kullanacaklardı. Pazarın haricinde alış veriş yapılmayacak ve sebzeyle meyvenin yeri üste dizilmeyecek, bunu yapanlarsa cezalandırılacaktı. Değirmenlerde sıra düzenine özen gösterilecek ve buğday ve arpanın emniyetide sağlanacaktır. Yoğurtçuluk, terzilik, ipekçilik, dericilik, kuyumculuk, odunculuk, sıhhiyecilik v.s. için tüm sahalarda değişik kriterler konulmuştur.

Ahîlikte dış denetimle ilgili başka bir mühim husus da, kalıplaşmış esnâf denetimleri idi. Ahî Evran’ın olmadığı dönemlerde esnâfî yiğit başı denetler, ihtiyaç duyduktan sonra menfî bir durum ile karşılaşır ise dükkân kilitlenirdi. Ahî babası veyahut yiğit başı her fırsatta esnâfları gezerler,

oluşturulan işlerin temizliği ve sağlamlığını kontrol ederlerdi. Hata yapan esnâfın ayağındaki pabuç, iş yerinin damına atardı. Her kes, Çağımızda ifadesini bulan “pabucun dama atılması” deyimini burdan gelmektedir (Ekinci, 1991: 23).

Ahîlikte üretime ilişkin ana amaç, müşteriye talep edilen fiyat, teslim, kalite ölçütlerine bağlı istek ve ihtiyaçların karşılanmasıdır. Kayıt altına alınan bir takım tarihî belgeden anlaşılacağı üzere Ahîler, hangi ürünlerden ne kadar üretileceğini, müşterinin isteklerine göre belirlemiştir. Ahî babası pazarda yaptığı değişik etkilerle tüketicilerin ne tür, ne kalitede ürün talep ettiğini tespit eder idi. (Köksal, 2007: 38-39).

Ahîlikteki denetim olgusunun, imalât standartlaşmalarına yansıdığı görülmektedir. Her Ahî, imalât sürecinde mutlak kalitede olan ham maddeyi kullanma ve üretimi standartlaşmaların altına düşürmeden gerçekleştirmekle mükelleftir. Bu hususta değişik usullere baş vurma af edilmez bir hata şeklinde nitelendirilmiştir. Mutlak bir kalite standardının altına düşme, ahlâksal ve vicdanî yönden kabul edilmemektedir ve böyle davrananlar yolsuzca addedilmekte idi. Yolsuzca addedilme, bir esnâf için yüzkızartıcı bir suç idi. Yolsuzca ilan edilenler, ham maddeyi piyasalardan alamazdı, ona mal satmazdı, ürettiği ürünü piyasalara süremez idi. Kahveye giremez, topılantılara giremez, kısaca, her kes onun ile irtibatını keserdi, kişi sosyal tecride tabî tutulurdu (Köksal, 2007: 149-150).

Üretim işinde kalite kontroluna ehemmiyet verildiği gibi hizmette de vasıflı işçilikler aranmakta idi. Ahîlikte esnâflara dükkân kapama, müşterilerin masrafını karşılatma, bağlı olduğu Ahîlerce oluşturulan ham madde dağıtımından mahrûm bırakma, ürün satışından hisse ayırmama, kabahatli esnâfa selam vermeme, yardımcı olmamak gibi ceza verilmiştir (Yücel, 2005: 94).

Ahîliğin oluşturduğu denetim aygıtında taraflaraysa dava açmak hak ve yetkisi de tanınmıştır. Yiğit başı, oluşturulan şikâyeti önce derece bakımından incelerdi, ileri makamlarca kararlara bağlanması elzem olan bir davaysa, davayı esnâf şeyhlerine iletirdi. Yiğit başı, kendisinin karar verebileceği dava için esnâf üyelerini toplardı, onlar ile hususu irdeler ve kararını verir idi. Mahfillerde esnâf şeyhiyle Ahî baba da hazırsalar, yiğit başı fikrini alırdı. Böylelikle karar verilirdi (Ekinci, 1991: 47).

Alınmış olan kararın temyiziye mümkündü. Daha basitçe dava durumlarında, yiğit başının topılantı yapmadan kararını vermesi de mümkündü. Genellik ile yapılan kontroller esnasında görülen ufak tefek aksaklık hususunda yiğit başılar hemen ceza verirdi. Görüldüğü üzere Ahîlikte iç ve dış denetimle ilgili unsurlara büyük ehemmiyet verilmiştir ve caydırıcılığı yüksek ceza

uygulanmıştır. Tüm bu süreçte nesnel olunmuş olup verilen kararlarysa itirazlar derhal kabul edilmiştir. Böylelik ile Ahîlikte, denetim olgusunun en olgun şekilde işletildiğini söyleyebiliriz (Ekinci, 1991: 48).

Sonuç

Ahîliği kuran Ahî Evran ve dostları, kurumun ahlâksal ilkelerini biricik iyi olmak düşüncesine yaslanan fütüvvetnamelerden almıştır. Fütüvvetteki cömert, yiğit, delikanlı, mertlik ve elaçıklığı Ahî Evran ve Ahîlere ahlâksal bir bakışaçısı kazandırmıştır.

Ahî Evran tüketicilerin hakknın korunulmasına büyük önem gösterirdi. Mesela, olağandışında ücret dalgalanmasını engellemeye çalışır, toplumun ziyan görmesine mani olurdu. Halk içersinde ifadesini bulan “pabucu dama atılmak” deyimini Ahî Evran’ın yapılışını beğenmediği ayakkabıyı damlara atmasından ötürü yayılmıştır. Esnâf denetlemeleri esnasında esnâf içersinde yardım ve dayanışma duygusunun arttırılmasını, esnâfın becerisi ve bilgisinin yükseltilmesini telkin eder idi. Ahî Evran’a göre eğitim, meslekî erişkinliğe ulaşma için ihtiyaç duyulan bilgileri kazandırmak ve bireyin davranımlarını tesirleme ile ahlâksal gelişimini sağlamak içindir. Başka bir ifade ile Ahî Evran eğitim anlayışına, bireylerin yetenek ve insanî yönünü biçimlendirmek sanatı şeklinde bakmıştır. Böylelik ile Ahî Evran bireyi, şahsına ve çevresine faydalı kâmil beşer şeklinde yetiştirmeyi hedeflemiştir. Ahî Evran’ın ereği kişilere meslekî ve müşterek davranımlar kazandırmayı hedefleyen bir kurum oluşturmaktır. Bu neden ile Ahîler de eğitimin program yapılarına ehemmiyet vermiş, öğrenilmiş olan bilgilerin uygulama sahalarında gösterilmesini teşvik etmişlerdir.

Ahîlerde mutlak sürede mesleğin tüm basamağından geçmek yolu ile gence sanat ve meslek becerisi, ahlâk ve terbiye öğretilir, ustalık derecesini elde edip bağımsız şekilde dükkân, tezgah sahibi olduğunda, kazanılan paranın hilesiz, aldatmacasız, alın teri ile ve helalinden kazanılması gereği düşüncesi benimsetilirdi.

Ahîliğin eğitim sistemlerinde insan, bütünsellikle ele alınmıştır, ona yalnızca meslekî bilgiyle değil, ahlâksal, dinî ve sosyal bilgileri de verilmiştir. İşbaşında oluşturulan eğitimin, iş haricinde oluşturulan eğitim ile tümlüğü sağlanmıştır. Eğitimin nihayet sona eren bir vetire olmadığı, bir ömür süresince devam eden bir faaliyet olduğu konusu işlenmiştir. Ahîlikte eğitim, tesirli kişilerce verilmiş ve her kesin ücretsiz şekilde yararlanması sağlanılmıştır. Böylece yapılmasının ereğiye,

bireyi mükemmel hale getirme, bireyi hayata tam olarak hazırlamaktır; davranımlarda dikkatli davranmasını bilen, çevreye ahenk sağlayan ve başkasının hak ve hukuklarına tecil etmesini kavrayan, meslekî kariyer sahibi insanlar yetiştirmektir.

Ahîliğin çalışma ve iş ahlâkında birey, topluluğa model olan ve sosyal hayata olumlu katkısı bulunan bir benliktir. Ahîler sosyo-kültürel işleyiş ve gelişimde art değerleri fazla olan sanatkâr sahibidirler ve fena özelliklerinden arınmış, şahsî ihtiyacını kendisi karşılayarak topluluğa ağırlık oluşturmayan ve maddî ve manevî imkanları ile diğer insan ve topluluklar için varolan varlıklardır. Bu yönü ile Ahîlik, başkasının emeğinden geçinim ve iâşe amacı ile münazaa etme ve şahsî elemeği ile geçinimi yayarak şahsına kâfi olmak ereğini gütmekte olan bir kurum meydana getirmişlerdir.

Ahîlerin dost ve dostluk bağlarını ihya etmeleri üyelerinin kişiliği ve karakterine de katkı sunmuştur. İnsanlık anlayışını iyi ahlâk ilke ve yöntemleri dahilinde bir sanat ile uğraşmaya teşvik eden Ahîlik; siyasi, içtimai ve mali kontrolü ve desteği sağlayıcı bir işlev görmüştür, topluluğa rehber olan aktif bir yapı olarak temayüz etmiştir.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1970). Ahlâk Öğretileri. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Akbıyık, A. (1999). Ahîlik Kültürü. Bizim Urfa Dergisi, (2), 125-139
- Akyüz, Y. (1985). Türk Eğitim Tarihi. Ankara: Türk Eğitim Tarihi Yayıncılık.
- Andaç, F. (2009). Osmanlı Devrinde Ahîlik. Erciyes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: II (16), 1-15.
- Arslan, N. (1969). Eylem ve Düşünce bakımından Çağımız 20. Yüzyıl, İstanbul: Hilal Matbacılık.
- Ateş, S. (1977). Tasavvufta Fütüvvet. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Bayram, M. (1995). Ahî Evren. Ankara: TDV Yayıncılık.
- Bayram, S. (1987). Ahîlik, Vakıflar ve Loncalar. Ahîlik Yolu Dergisi, (15), 9-10.
- Bayram, M. (1997). Bacıyanı Rum: Anadolu Selçukluları Devrinde Genç Kızlar Teşkilatı. İstanbul: Yayla Matbaası.
- Bektaşoğlu, M. (2001). Türke Mahsus Bir Kurum Olan Ahîlik. Diyanet Vakfı Dergisi, Sayı: 122 (62), 41-50.

- Bektaşoğlu, M. (2004). Ahîlik ve Tasavvuf. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 20 (1), 11-20.
- Bıyıklı, Y. (2003). Ahîlik. Trabzon: Eser Ofset.
- Cora, İ. (1990). Ahîlik Kurumunun Osmanlı Toplumundaki Yeri ve Ahîlik Örgütü İlkelere Çamız Esnaf ve Zanaatkarlarına Uygulanabilirliği. Türk Kültürü Dergisi. Sayı: XII (54), 75-112.
- Çetin, İ. (2000). Bir Fikir Sistemi: Ahîlik. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Demir, A. (2000). Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahîlik. İstanbul: Ahî Kültürü Araştırma Eğitim Vakfı Yayınları.
- Demir, A. (1996). Anadolu Selçukluları Devrinde Fütüvvet ve Ahîlik. İstanbul: Ahîlik Vakfı Yayıncılık.
- Demir, G. (2003). Ahîlik ve Demokrasi. (2. Baskı). İstanbul: Ahîlik Vakfı Yayıncılık.
- Ekinci, Y. (2001). Ahîlik. (2. Baskı). İstanbul: Polat Yayıncılık.
- Erken, V. (1998). Bir Sivil Örgütlülük Modeli: Ahîlik. Ankara: Seba Yayıncılık.
- Erken, V. (2008). Bir Sivil Örgütlülük Modeli: Ahîlik. Ankara: Göl Yayınları.
- Erken, V. (2002). Bir Sivil Örgütlülük Modeli Ahîlik. (2. Baskı). Ankara: Berikan Elektronik Basım Yayımları.
- Göksu, S. (2000). Sokrat ve Eflatun'dan Çamız Ahîlik. İstanbul: Polat Yayıncılık.
- Hatemi, H. (1995). Ahî Ahlakı. (2. Baskı). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Köksal, M. (2007). Ahîlik. Ankara: Ulus Yayıncılık.
- Köksal, M. (2005). Ahîlik Kültürünün Dünü ve Bugünü-2. Ankara: MEB Yayınevi.
- Köksal, M. (2001). Ahîlik Kültürünün Dünü ve Bugünü. (2. Baskı). Ankara: TSE Yayıncılık.
- Ocak, A. Y. (1999). Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Ahîlik ve Şeyh Edebalı: Problematik Yönden Bir Sorgulama. Kültür Dergisi, Sayı: 25 (4), 99-105
- Özdevecioğlu, M. (1997). Ahîlikten Çamız Teşekküllerine İş Ahlakı ve Sosyal Mesuliyet Anlayışı. Kayseri: Cihan Ofset.
- Özgener, Ş. (2004). İş Ahlakının Ananeleri: Yönetimsel Bir Yaklaşım. Ankara: Nobel Yayımları Dağıtımları.
- Öztürk, C. (2001). Türkiye'de Meslekî ve Teknik Eğitim'in Doğuşu. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Çalışmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 14 (34), 321-338.
- Öztürk, N. K. (1998). Kamuoyu Yöneticilerinin Kararlarında Etik Değerler. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.

- Tezcan, M. (1991). Ahîlikte Gençlik ve Eğitimi. Millî Kültür Dergisi, Sayı: 89, 55-68.
- Tezcan, M. (1988). Eğitim Sosyolojisi. Ankara: Bilim Yayıncılık.
- Ülken, H. Z. (2001). Ahlâk. İstanbul: Fırat Yayıncılık.
- Yakıcı, A. (2001). Ahîlik ve Fütüvvetnameler. Diyanet Vakfı Dergisi, Sayı: 264 (382), 18-19.